

Oamenii Sării - Tabăra de Arheologie Experimentală de la Beclean - Băile Figa, jud. Bistrița-Năsăud

Cuvinte cheie: arheologie experimentală, ateliere, Transilvania, sare, exploatare

Key words: experimental archaeology, workshops, Transylvania, salt, exploitation

Abstract

The National Museum of Eastern Carpathians (MNCR), with the help of its partners, the "Cucuteni for the 3rd Millennium" Foundation, the "Carpații Răsăriteni" Cultural and Scientific Association (ACSCR) and with the financial support of the Administration of the National Cultural Fund (AFCN) organized, between the 10th and the 20th of August 2010, the Experimental Archaeology Camp for secondary- and high school students.

The activities of the camp were conceived in an interactive way. The camp's programme included workshops such as clay modelling and archaeological diggings, as well as many different experiments: firing the clay vessels, obtaining salt with the help of briquetage, methods of salt exploitation etc.

Încă din cele mai vechi timpuri sarea a fost apreciată de oameni drept o resursă naturală deosebit de valoroasă. Astăzi, fie că o găsim la suprafață, în adâncurile pământului ori în izvoare sărate, profităm la maxim de calitățile sale deosebite. Folosim sarea la prepararea și conservarea hranei, în scop terapeutic, în domeniul cercetării etc. Însă, dacă astăzi știm cum să exploatăm sarea și cum să beneficiem de proprietățile sale, ne întrebăm oare cum stăteau lucrurile cu mii de ani în urmă? Cum era exploatarea și folosită sarea în preistorie?

Pornind de la una din cele mai importante descoperiri arheologice din zona Subcarpatică a Moldovei (România), datate în mil. VI-V î.Hr.¹, și cele de la Beclean - Băile Figa, Județul Bistrița-Năsăud², unde s-au descoperit unele dintre cele mai vechi exploatare miniere ale resurselor de sare gemă din Europa, datate în mil. III-I î.Hr., Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni din Sfântu Gheorghe, Jud. Covasna (România), conducător al acestei cercetări, a încercat să afle răspunsul la întrebare apelând la arheologia experimentală. De ce arheologia experimentală? Pentru că ea, pe de o parte, facilitează cunoașterea și înțelegerea mai bună a trecutului, prin experimente ce reproduc aspecte ale vieții de demult și testează interpretările cercetătorilor, iar pe de altă parte, reprezintă o modalitate foarte eficientă de a atrage publicul tânăr spre arheologie și spre cunoașterea sării altfel decât prin intermediul manualelor.

Astfel, în perioada 10-20 august 2010, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni (MNCR), cu sprijinul partenerilor săi: Fundația

„Cucuteni pentru Mileniul III” din București (FCMI), Asociația Cultural-Științifică „Carpații Răsăriteni” din Sfântu Gheorghe (ACSCR) și Universitatea Exeter din Marea Britanie, și cu suportul financiar al Administrației Fondului Cultural Național (AFCN) a organizat în cadrul Proiectului „Oamenii sării”, **Tabăra de Arheologie Experimentală de la Beclean - Băile Figa, jud. Bistrița-Năsăud - 2010.**

Tabăra a fost concepută în sensul de a aduce pe de o parte răspunsuri privind metodele de exploatare a sării în preistorie, prin experimente arheologice, iar pe de altă parte de a aduce tinerii, elevi și studenți, mai aproape de istorie și arheologie, prin activități interactive și ateliere de lucru tematice³.

Activitățile au fost grupate de organizatori în ateliere de lucru precum: atelierul de modelaj al lutului, atelierul de săpături arheologice și experimente: arderea vaselor în cuptor, obținerea sării cu ajutorul briquetage-lor, metode de exploatare a sării geme etc.

La începutul taberei, participanții au vizitat șantierul arheologic de la Băile Figa, unde au putut observa direct munca arheologilor și unde au fost informați cu privire la metodele moderne de cercetare arheologică. Elevilor le-au fost prezentate la fața locului și instalațiile din lemn, vechi de peste 3000 de ani, utilizate de oamenii preistorici la exploatarea sării geme și a apei sărate (Fig. 1/1-2).

La Atelierul de modelaj al lutului, cel mai îndrăgit atelier, participanții au modelat manual din lut de diferite tipuri și cu diferite

amestecuri, după modelul și tehnicile preistorice de modelare, obiecte și briquetage - recipiente folosite în preistorie pentru obținerea unor calupuri mici de sare, din apă sărată, prin fierbere (Fig. 2/1-2). În paralel cu modelarea briquetagelor s-a derulat și Concursul „Mascota antidrog”, susținut de Centrul de Prevenire Evaluare și Consiliere Antidrog Covasna (Agenția Națională Antidrog), colaborator în acest proiect, și care a avut două câștigătoare, elevele Anca Rus și Daniela Roman de la Școala Generală „Liviu Rebreanu” Beclean.

Una dintre cele mai captivante activități pentru participanți a fost experimentul de ardere a briquetage-lor în groapa-cuptor (Fig. 3/1-2) și în cuptorul de suprafață - monocelular (Fig. 4/1-2). Prin ardere la temperaturi ridicate (în groapa cuptor s-a atins temperatura de 1000° C, în urma măsurărilor), vasele din lut s-au transformat în vase ceramice, o parte din ele fiind folosite ulterior la alt experiment, cel de obținere a sării solide prin fierberea apei sărate în briquetage.

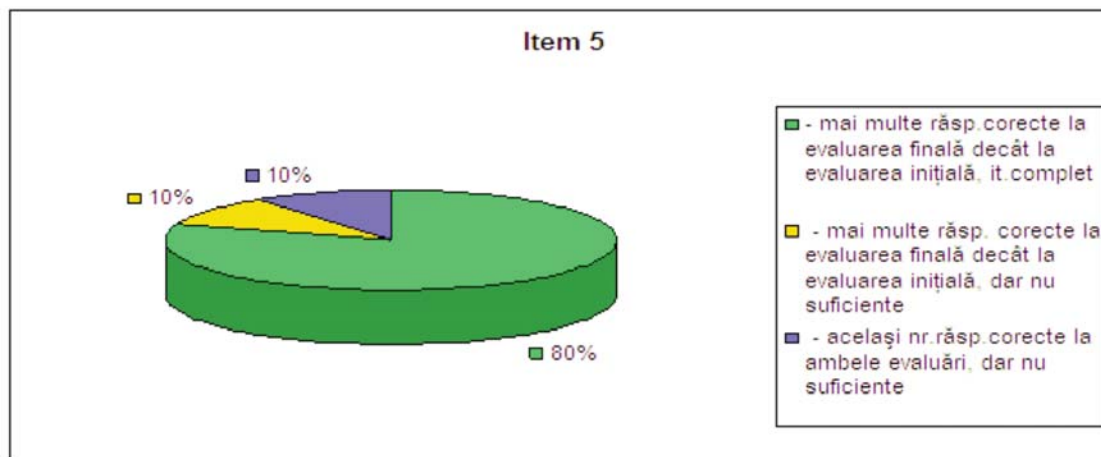
În cadrul experimentului „Troaca”, s-a încercat reconstituirea unei instalații de lemn după modelul celei descoperite la Băile Figa, care era folosită în epoca bronzului la exploatarea sării geme. Astfel, pentru a exploata sarea gemă, a fost cioplită o „troacă” din lemn prevăzută cu cepuri perforate, în interiorul cărora a fost introdusă o sfoară de cânepă. Troaca a fost instalată pe roca de sare gemă și umplută cu apă la început sărată, apoi dulce. Apa dulce, al cărei jet era direcționat de firul de cânepă, a făcut perforații adânci în roca de sare. Cu ajutorul unui baros din lemn și al penelor din lemn,

prin lovire, s-au putut desprinde bulgări mari de sare (Fig. 5/1-2).

Activitățile variate din proiect și apelul la arheologia experimentală au atras în tabără un număr de 43 de elevi și studenți de la Colegiul Național „Mihai Viteazul” din Sfântu Gheorghe, jud. Covasna, Școala Generală „Liviu Rebreanu”, Colegiul Național „Petru Rareș” din Beclean, jud. Bistrița-Năsăud etc. (Fig. 6/1-2). În plus, Atelierul de modelaj al lutului s-a desfășurat și la Complexul de Servicii Sociale Comunitare pentru Copii Beclean din cadrul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecție a Copilului Bistrița-Năsăud, la acesta participând 60 de preșcolari, elevi de gimaziu, liceu și studenți.

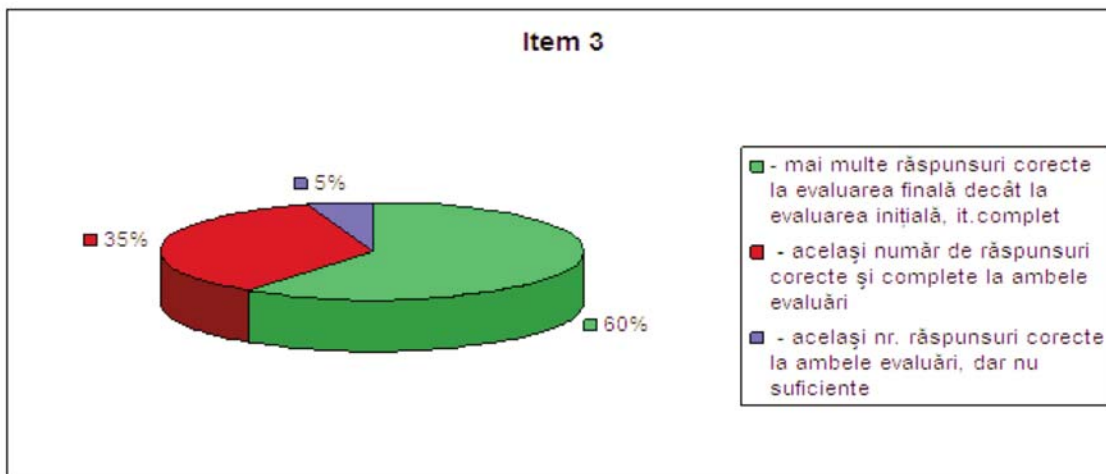
Ca urmare a aplicării testelor de evaluare a cunoștințelor inițiale și finale unui număr de 20 de participanți, s-a putut observa că, în urma derulării taberei, beneficiarii și-au însușit multe cunoștințe legate de metodele preistorice, pre-industriale și tradiționale de exploatare și utilizare a surselor de sare (sare gemă, slatine, izvoare sărate etc.). Creșterea nivelului de cunoștințe în domeniul istoriei și arheologiei a reieșit prin simpla comparare a răspunsurilor notate de beneficiari la itemii testelor de evaluare inițială și finală.

Astfel, spre exemplu, la itemul 5 al testului, care viza informații legate de metodele de obținere a sării în epoca bronzului („În epoca bronzului (mileniile III-II î.Hr.) sarea era obținută din: a) izvoare de apă sărată; b) mine de sare; c) apă marină”), majoritatea participanților la tabără (80%) au știut să răspundă corect la finalul acesteia, bifând toate cele trei variante de răspuns.

La itemul 3 al testului, majoritatea beneficiarilor, 95 %, au răspuns corect la evaluarea finală, deși, inițial, doar 35% din

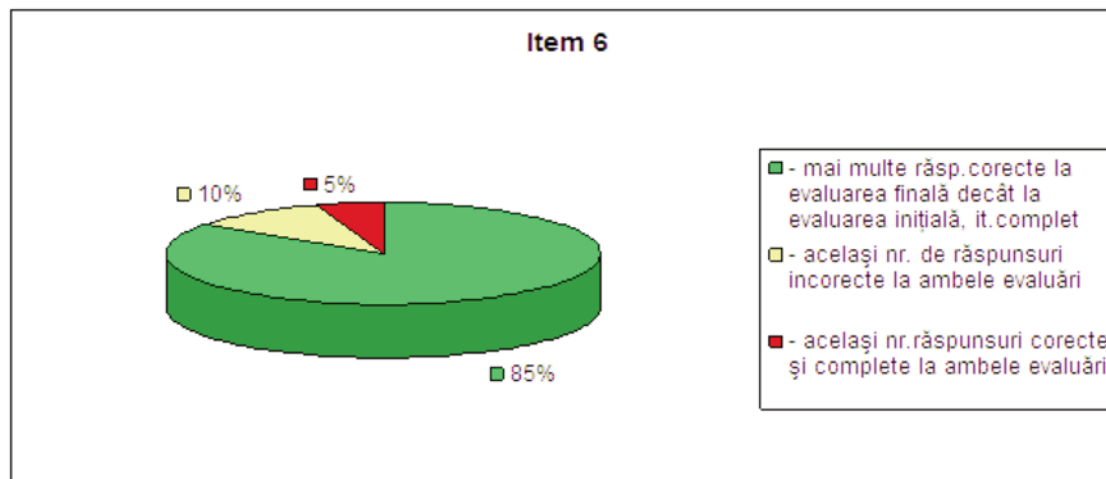
aceștia au identificat 4 localități din Transilvania, printre cele mai bogate în zăcămintele de sare.

Printre răspunsurile corecte cele mai frecvente la evaluarea finală, la acest item, s-au numărat: Praid, Sovata, Ocna Sibiului, Ocna Șugatag, Figa.

De asemenea, la itemul 6 din chestionar, dacă la început de tabără doar 5 % din beneficiari cunoșteau faptul că una din cele

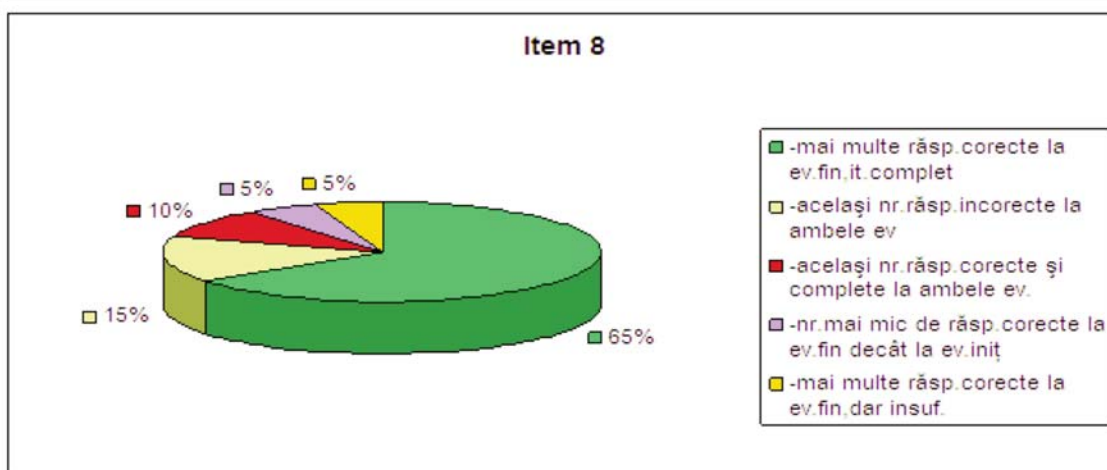
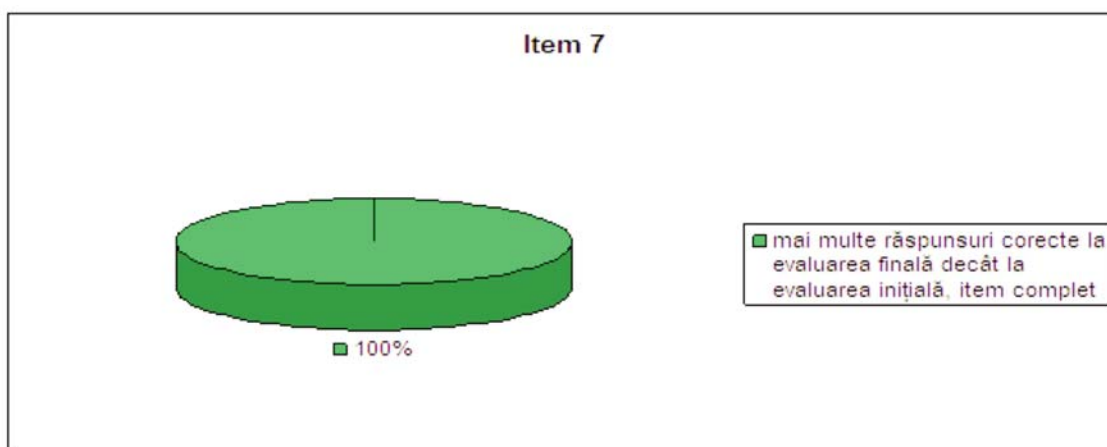
mai valoroase piese descoperite la situl arheologic de la Beclean – Băile Figa, datând aproximativ din anul 1000 î.Hr., este o troacă din lemn, ce se folosea la exploatarea sării, la finalul taberei numărul celor care cunoșteau această descoperire a crescut la 90%.

Însușiri semnificative de cunoștințe s-au putut observa și la itemul 7: „În preistorie, pentru obținerea sării solide din apa sărată, se foloseau vase mici din lut, numite de arheologi _____.”.

Dacă la evaluarea inițială nici un beneficiar nu a știut răspunsul corect la acest item, în urma participării la activitățile taberei, toți beneficiarii și-au însușit această informație, răspunzând corect la evaluarea finală. Astfel, cu toții au completat la evaluarea finală, ca răspuns, denumirea de „briquetage”.

Un alt exemplu legat de impactul pozitiv al activităților din tabără asupra beneficiarilor îl reprezintă răspunsurile date la itemul 8. Dacă la început de tabără doar 10% din participanți au știut să descrie, la acest item, metoda folosită încă din eneolitic (mileniile V-IV î.Hr.) pentru obținerea sării solide din apă sărată, prin fierberea ei în briquetage, la finalul taberei, procentul celor care cunoșteau acest procedeu a crescut la 75%.

În urma aplicării testelor de evaluare a cunoștințelor, s-a observat faptul că majoritatea beneficiarilor au avut cunoștințe încă de la începutul taberei cu privire la: întrebările sării (Itemul 2 – 70%), alimentele care se pot conserva în sare (Itemul 9 – 60%) și operele literare în care este menționată sarea (Itemul 10 – 55%).

Faptul că tabăra a fost un real succes o dovedesc și impresiile elevilor și studenților participanți, notate în fișele de evaluare a impactului. Majoritatea lor au apreciat ca preferate atelierul de modelaj al lutului – realizarea briquetage-lor și experimentul cu arderea vaselor în gropile experimentale. La întrebarea „Ce ai învățat în tabără?”, majoritatea participanților a răspuns că în tabără au învățat să modeleze lutul, respectiv să realizeze brichetaje; informații despre sare; multe lucruri noi; cum se ard vasele din lut; în ce constă munca arheologilor și istoria exploatarei sării de la Figa.

Informațiile privind exploatarea preindustrială a sării nu s-au rezumat la a fi transmise doar prin participarea la șantierul

arheologic, atelierelor și experimentele din tabăra de la Băile Figa. Un material didactic foarte util pentru beneficiari și organizatori a fost pliantul taberei de arheologie experimentală. Acesta a cuprins date importante legate de modul în care oamenii preistorici, care au locuit pe teritoriul României de azi, obțineau și foloseau sarea. Pliantele informative au oferit, prin informațiile istorice, arheologice, geografice și prin limbajul simplu, răspunsurile majorității itemilor din testele de evaluare a cunoștințelor. După aplicarea testelor de evaluare inițială, pliantele au fost distribuite și citite în grup de participanți, indentificându-se răspunsurile corecte de la itemii testelor și oferindu-se explicații suplimentare de către organizatori cu privire la informațiile istorice și întrebările ridicate de beneficiari.

Opiniile participanților cu privire la utilitatea și calitatea materialelor informative folosite în tabără, dar și cu privire la gradul de adaptare al explicațiilor specialiștilor la vârsta și nivelul de cunoștințe al participanților, au fost notate de către aceștia în fișa „Evaluare de impact”:

„Item 3 – Notează cu X, în căsuțele din dreapta, părerea ta despre următoarele aspecte din tabără:”

Nr. crt.	Aspecte din tabără	Nr. răspunsuri (procent)				
		1 foarte puțin foarte slab/ă	2 puțin slab/ă	3 potrivit/ă	4 mult bun/ă	5 foarte mult foarte bun/ă
1	Materialele informative (afișe, pliante, broșuri etc.) au fost utile	-	-	-	4 (20%)	16 (80%)
2	Calitatea afișului și pliantului taberei a fost	-	-	2 (10%)	1 (5%)	17 (85%)
3	Explicațiile date de specialiști au fost adaptate nivelului de cunoștințe și vârstei participanților	-	-	-	3 (15%)	17 (85%)

Prin derularea Proiectului „Oamenii Sării” într-un loc în care, din anul 2010, a fost deschisă prin finanțare europeană „Stațiunea Balneară – Băile Figa” și care, numai în prima lună de funcționare, a adus zeci de mii de turiști, organizatorii proiectului au „profitat” de această oportunitate pentru a pune în valoare patrimoniul arheologic al zonei.

Artefactele exploatărilor saline nu sunt atât de spectaculoase, lucru care explică absența

studiului, prezentării și promovării la nivel muzeal a acestei activități economice majore de-a lungul timpului, însă prin succesul taberei și rezultatele experimentelor realizate în 2010, la Băile Figa, de către MNCR, muzeografia românească se raliează cu pași mărunți la curentul european de prezentare a civilizațiilor vechi prin reconstituirea, pe baza datelor arheologice, a unor așezări, cu toate aspectele lor.

**Dan Buzea
Alexandra Cîrlănescu**

Note / Notes

1. **Cavruc, Dumitroaia 2006**, p. 37-40; **Monah, Dumitroaia 2007**, p. 13-34; **Alexianu et alii 2007**, p. 279-298

2. **Harding, Cavruc 2006**, p. 56-59; **Cavruc, Harding 2008**, p. 149-177; **Harding 2009**, p. 195-204
3. **Buzea, Cîrlănescu 2010**, p. 122-126

Bibliografie / Bibliography

Alexianu et alii 2007

ALEXIANU M., DUMITROAIA G., MONAH D., *The Exploitation of the Salt-Water Sources in Moldavia: an Ethno-Archaeological Approach*, în MONAH D., DUMITROAIA GH., WELLER O. ET CHAPMAN J. (ED.), *L'Exploitation du sel à travers le temps*, BMA, XVIII, Piatra Neamț, 2007, p. 279-298

Buzea, Cîrlănescu 2010

BUZEA D., CÎRLĂNESCU A., *The People of Salt*, în *Revista Muzeelor. The Romanian Journal of Museums*, București, 2010, p. 122-126

Cavruc, Harding 2008

CAVRUC V., HARDING A. F., *Noi cercetări arheologice privind exploatarea sării în nord-estul Transilvaniei. Raport preliminar*, în D. MONAH, GH. DUMITROAIA, D. GARVĂN

(ed.), *Sarea, de la prezent la trecut*, BMA, XX, Piatra-Neamț, 2008, p. 149-177

Cavruc, Dumitroaia 2006

CAVRUC V., DUMITROAIA GH., *Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în perioada neolitică*, în CAVRUC V., CHIRICESCU A.(ed.) *Sarea, Timpul și Omul*, Catalog de expoziție, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 37-40

Harding 2009

HARDING A. F., BODI G. (ed.), *Producing salt in wooden troughs: The technology of Bronze Age salt production in Transylvania*, în *In medias res praehistoriae – Miscellanea in honorem annos LXV peragentis - Professoris Dan Monah oblata*, Editura Universității

„Alexandru Ioan-Cuza”, Iași, 2009, p. 195-204

Harding, Cavruc 2006

HARDING A. F., CAVRUC V., *Băile Figa (oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud)*, în CAVRUC V., CHIRICESCU A. (ed.), *Sarea, Timpul și Omul*, Catalog de expoziție, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 56-59

Monah, Dumitroaia 2007

MONAH D., DUMITROAIA GH., *Recherches sur l'exploitation préhistorique du sel en Roumanie* în MONAH D., DUMITROAIA GH., WELLER O. ET CHAPMAN J. (ed.), *L'Exploitation du sel à travers le temps*, BMA, XVIII, Piatra Neamț, 2007, p. 13-34

Figura 1 / Figure 1

1. Vizitarea săpăturii arheologice de la Băile Figa, 2010; 2. Vizitarea sitului arheologic de la Băile Figa.
1. Visiting the Băile Figa archaeological excavations, 2010; 2. Visiting the Băile Figa archaeological site

Figura 2 / Figure 2

1 – 2., Modelarea manuală a briquetajelor din lut
1 – 2., Manual modelling of the clay briquetages

Figura 3 / Figure 3
1. Arderea briquetajelor în groapa-cuptor; 2. Briquetaj (detaliu)
1. Firing the briquetages in the oven-pit; 2. Briquetages (detail)

Figura 4 / Figure 4

1. Cuptorul, vedere generală; 2. Arderea vaselor și briquetajelor în cuptor
1. The oven, general view; 2. Firing the vessels and the briquetages in the oven.

Figura 5 / Figure 5

1. Instalarea „Trocii” pe zăcământul de sare gemă; 2. Obținerea calupurilor de sare gemă cu ajutorul „Trocii” și a apei dulci
1. Installing the „Trough” on the salt bed rock; 2. Obtaining pieces of rock salt using the „Trough” and fresh water

Figura 6 / Figure 6

1. Beneficiarii proiectului „Oamenii Sării”; 2. Atelierul „Arderea vaselor și obiectelor din lut” în groapa-cuptor
1. The beneficiaries of the „People of salt” Project; 2. „Firing the vessels and clay objects” in the oven-pit Workshop